
LITERATURA I EXILI

Quan l'any 1939 la República quedava sotmesa als insurgents franquistes, s'iniciava una de les nostres etapes històriques més negres. Gran part de l'exèrcit i dels polítics i activistes sindicals republicans hagueren de travessar la frontera pirinenca fugint de les represàlies dels colpistes. Però no la travessaren sols: la major part dels intel·lectuals, i entre ells els escriptors, seguiren les seues passes. S'havia iniciat un penós i interminable exili, per Europa, primer, i per Amèrica, després.

La sagnia no va ser terrible només per als exiliats, també l'Estat espanyol pagà amb escreix la descapitalització intel·lectual. De fet, durant els primers anys de la postguerra contrasta la pregona misèria intel·lectual interior amb la llibertat creativa del·l'exili. Contrast més aguditzat encara en les lletres catalanes, pràcticament inexistentes. La persecució franquista de la llengua i de la literatura catalanes impossibilitava fins i tot l'existència d'una mínima infraestructura que permetés l'aparició ni que fos d'un tímid circuit literari. Durant la dècada dels anys quaranta són precisament els exiliats els qui assumeixen la supervivència d'una mínima infraestructura que impedis un tall històric de complicada reparació. Amb totes les penes i treballs fàcils d'imaginar, van anar escrivint i publicant en català a l'exterior una sèrie de llibres i revistes impublicables a l'interior. Fins i tot són ells, els exiliats, els qui assumeixen, fins a l'any 1978, quan ja s'ha instaurat la nova etapa democràtica, la pervivència del certamen dels Jocs Florals, aleshores més que mai imprescindible per a la presència pública internacional del català.

Tanmateix l'exili, més el pas pel front de batalla en molts d'ells, va tenir una altra conseqüència important per a les nostres lletres: la repercussió en l'activitat creativa mateixa. D'una banda, perquè el desarrelament del propi país i la immersió a l'exili sud-americà en unes cultures tan diferents i estranyes va marcar íntimament la concepció de les seues obres; de l'altra, perquè la traumàtica experiència bèl·lica i de la diàspora postbèl·lica –inclòs en molts casos el pas pels camps de concentració francesos i els d'extermini nazi– els impel·lí de manera gairebé irresistible a transmetre, per impedir-ne l'oblit històric, l'amarg testimoni personal de l'experiència viscuda, alhora personal i col·lectiva.

Precisament aquest segon aspecte ressenyat, la derivació creativa de l'experiència viscuda, és l'objectiu analític del conjunt de set treballs que conformen el present monogràfic. No cal dir que els pressupòsits esteticoliteraris de cada autor no permeten un altre punt de contacte que el temàtic. I també cal reconèixer que en la pràctica no sempre resulta còmode de distingir les dues línies apuntades, car l'ingredient testimonial pot incloure's dins la interrogació del sentit de l'existència o de la condició humana. Però, si primem el domini d'un o altre component, crec que la divisió proposada ens pot ser vàlida.

Una sèrie d'obres naixen al l'estímul del xoc amb una realitat aliena que ha animat en l'autor la reflexió sobre el sentit de la vida i de la condició humana en un sentit ampli. De vegades, com acabe de remarcar, i Teresa Pàmies ho exemplifica millor que ningú, molt lligades a l'afany testimonial.

Unes altres sorgeixen amb la directa finalitat de salvar de l'oblit la pròpia experiència vital del pas per la guerra i/o camps de concentració i d'extermini. Bé sota un pacte de model ficcional, bé sota un declarat pacte autobiogràfic, bé sota un pacte difús i ambigu, el testimoni i històric i la lliçó moral aglutinen tot aquest seguit d'obres.

Però no tot l'exili queda cobert per la trajectòria dels nostres escriptors refugiats a l'estranger. Sense exageració cal reconèixer un altre exili: l'exili interior, el d'aquells que, havent romàs sota la Dictadura, hagueren de patir una altra mena d'exili, forçat per la repressió imperant, potser tan colpidor com l'exterior i tan decisiu en la seua activitat creativa.

Els estudiosos ací aplegats (M. Campillo, F. Carbó, S. Cortés, J. Espinós, J. Gilard, C. Gregori i jo mateix) ofereixen al lector set treballs sobre aquesta problemàtica. Els diversos aspectes de les repercussions de l'exili en la creació literària catalana hi són analitzats amb la pretensió d'ajudar a entendre millor aquesta parcel·la tan singular de la nostra història literària. Ens agradaria haver-ho aconseguit.

VICENT SIMBOR ROIG
Universitat de València